

УДК 378.14:34.08(477)

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.7>**Наталія ІВАНИЦЬКА**

аспірант, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0009-0003-8566-0883

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ВИВЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПРОБЛЕМ

Першочергово актуальність дослідження полягає у тому, що в Україні на сучасному етапі відбуваються глобальні зміни у взаєминах між державою та особистістю в контексті процесів збройної агресії проти України, формування громадянського суспільства та активної самоідентифікації нації. Сучасне суспільство України завдяки своїм правам отримало велику можливість випробувати себе у різних сферах життєдіяльності. Від системи цінностей кожної людини, яка формує свій світогляд і розвиває себе за допомогою юридичної освіти та правового розвитку, залежить прагнення та досвідченість використання своїх знань, умінь і навичок у власній професійній діяльності, виконання обов'язків, передбачених Конституцією України, а також ступінь усвідомлення зобов'язань за наслідки вчинків.

Крім того, акселерація темпів соціально-економічних та технологічних змін у суспільстві, інтегрування в європейську систему освітнього середовища призвели до потреби інноваційного, контекстуального навчання, згідно з яким слід активно запроваджувати динамічний траверс від навчальної діяльності до професійної юридичної практики. Навчальні дисципліни при контекстуальному навчанні пропонуються не як наукові доктрини, представлені у вигляді навчальних текстів, а містять або повинні містити в собі рішення практико-орієнтованих завдань. У процесі практичного застосування державного освітнього стандарту з юридичного вектору навчання намітилися конкретні напрями вдосконалення вертикалі юридичної професії, сформувався основна мета навчання майбутніх юристів – актуалізація змісту освітніх програм внаслідок збільшення їх практичної орієнтованості, тобто, застосування грамотного правильного ракурсу освіти.

Раціональний метод компетентнісної сформованості якості у вищій школі під час реалізації державних і міжнародних освітніх стандартів залежить від розумного поєднання класичної моделі та інноваційних методів навчання. Сучасні освітні технології мають базуватися на чітко визначених досягненнях у навчанні у межах необхідних компетенцій, практичної орієнтованості та використання активних та інтерактивних методів навчання. Якісне та ефективне навчання – це сукупність складових, що включає отримання науково-теоретичних знань, практико-орієнтованих навичок і умінь, передбачених компетентнісним підходом в освіті юристів; здобуття практичного досвіду вже у межах навчального процесу; виховання юриста як високоосвіченого практика інноваційними методами предмета, що викладається, та творчими можливостями педагога.

Для проведення дослідження було використано теоретичні методи наукового пізнання: індукцію, дедукцію, аналіз, синтез, пояснення та абстрагування.

Основним результатом дослідження стало обґрунтування положення про те, що будь-які підходи до навчання містять у собі позитивні та негативні характеристики, і тому завдання сучасної освіти полягає у тому, щоб їх ефективно поєднувати, але це, своєю чергою, залежить від цілей і створених умов. Складовими якості та ефективності освіти є якості викладання та виховання, а останній досягається шляхом забезпечення належного рівня кожного ступеня навчального процесу.

Ключові слова: вища школа; навчальний процес; якість освіти; ефективність освіти; загальна правова освіта; методика та технології навчання.

Nataliia Ivanytska. ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF THE MODERN SYSTEM OF LEGAL EDUCATION IN UKRAINE: IDENTIFICATION AND STUDY OF KEY PROBLEMS

The primary relevance of the study lies in the fact that in Ukraine at the current stage global changes are taking place in the relationship between the state and the individual in the context of the processes of armed aggression against Ukraine, the formation of civil society and active self-identification of the nation. Thanks to its rights, the modern society of Ukraine has received a great opportunity to test itself in various spheres of life. The value system of each person, who forms his worldview and develops himself with the help of legal education and legal development, depends on the desire and experience of using his knowledge, abilities and skills in his own professional activity, fulfilling the duties provided for by the Constitution of Ukraine, as well as the degree of awareness obligations for the consequences of actions.

In addition, the acceleration of the pace of socio-economic and technological changes in society, integration into the European system of the educational environment led to the need for innovative, contextual training, according to which a dynamic traverse from educational activities to professional legal practice should be actively introduced. Educational disciplines in contextual education are not offered as scientific doctrines presented in the form of educational texts, but contain or should contain solutions to practice-oriented tasks. In the process of practical application of the state educational standard from the legal vector of education, specific directions for improving the vertical of the legal profession were outlined, the main goal of training future lawyers was formed – updating the content of educational programs as a result of increasing their practical orientation, that is, the application of a competent and correct perspective of education.

The rational method of competence formation of quality in higher education during the implementation of state and international educational standards depends on a reasonable combination of the classical model and innovative teaching methods. Modern educational technologies should be based on clearly defined learning achievements within the necessary competencies, practical orientation and the use of active and interactive learning methods. High-quality and effective training is a set of components, which includes the acquisition of scientific and theoretical knowledge, practice-oriented skills and abilities provided for by the competency approach in the education of lawyers; gaining practical experience already within the educational process; education of a lawyer as a highly educated practitioner with innovative methods of the taught subject and creative possibilities of the teacher.

Theoretical methods of scientific knowledge were used to conduct the research: induction, deduction, analysis, synthesis, explanation and abstraction.

The main result of the research was the substantiation of the proposition that any approaches to learning contain positive and negative characteristics, and therefore the task of modern education is to effectively combine them, but this, in turn, depends on the goals and the created conditions. The components of the quality and effectiveness of education are the quality of teaching and upbringing, and the latter is achieved by ensuring the appropriate level of each stage of the educational process.

Key words: higher school; learning process; quality of education; effectiveness of education; general legal education; teaching methods and technologies.

Постановка проблеми. В Україні сьогодні постає нове питання – вмілий розвиток здібностей її громадян через призму орієнтування у системі соціальних, економічних і політичних положень, їхньому правовому регулюванню, а також навичок прагнення відстоювати своє «я», працювати в узгодженості зі своєю власною державною участю, не спотворюючи правових норм. Через це у сучасних умовах у межах всієї системи правового виховання населення перше місце віддається правовій освіті особистості, що є одним із головних напрямів системи вищої освіти відповідних фахівців. Більшою мірою це стосується підготовки студентів юридичних ВНЗ, оскільки для життя характерно збільшення попиту на їхню діяльність. Суспільству потрібні висококваліфіковані юристи, здатні позитивно впливати на правовий розвиток та формування правової культури особистості у суспільстві.

Однією з практичних проблем є те, що не всі педагоги усвідомлюють необхідність створення системи безперервної правової освіти педагогів, розробки та впровадження у процес загальної правової підготовки, методик і технологій навчання, спрямованих на особистість учнів та розвиток їх творчих здібностей, що підвищують інтерес до дисциплін, на формування готовності до правової самоосвіти та підвищення якості правової освіти майбутніх педагогів загалом. Ця обставина, а також наявна суперечність між необхідністю у сучасних умовах надання студентам юридичної освіти високої якості та нерозробленістю механізмів, що сприяють її підвищенню, є одним із доказів актуальності теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика юридичної освіти України, шляхи вирішення її завдань в аспекті подальшого розвитку висвітлювалася у працях таких науковців. Особливості україн-

ської вищої юридичної освіти виокремлено у науковій роботі Н. Костової, яка відносить до них «юридичні програми навчання, що пропонують класичні університети, юридичні вищі навчальні заклади та неспеціалізовані вищі навчальні заклади; нерівномірний регіональний розподіл вищих навчальних закладів та ліцензованої кількості майбутніх студентів на юридичних програмах; комерціалізацію вищої юридичної освіти; вибір програми навчання майбутніми студентами, які в майбутньому не працевлаштовуються за отриманою професією, поєднання національного та європейського підходів до юридичної вищої освіти; визначення стандартів навчання державними та самоврядними професійними закладами» [1, с. 27].

Своєю чергою В. Лук'янихін у своїй науковій праці робить висновок про те, що сучасні соціокультурні умови істотно впливають на зміни і перетворення освітньої системи в Україні, а ціннісний її вимір констатує зниження всіх показників, що впливають на кількісні аспекти освіти [2, с. 1]. При цьому, як відмічає В. Антошкіна, «реформування юридичної освіти в Україні повинно відбуватися через призму потреб юридичної практики та вирішення проблем доступу до роботи за ступенем. Крім того, необхідно окреслити конкретні напрями реформування юридичної освіти та визначити кроки для вдосконалення підготовки юристів» [3, с. 1].

На думку М. Долинської, «наявний проект «Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії» містить низку недоліків, зокрема йдеться про відсутність врегулювання питання провадження деяких видів правничої діяльності, зокрема, наукової викладацької діяльності та діяльності фахівців, які працюють в органах Міністерства внутрішніх справ України» [4, с. 1].

Схожу позицію підтримано і у науковій праці К. Бугайчук, присвяченій вивченню концептуальних напрямів розвитку вищої юридичної освіти з урахуванням інтересів МВС України, а також аргументація щодо збереження підготовки відповідних фахівців у ВНЗ МВС України [5, с. 89].

На думку А. Анохіна-Наумеки, основними факторами, які впливають на якість та ефективність освіти є такі аспекти: а) *законодавства*, які впливають на навчання на роботі, б) *академічні* у вищих навчальних закладах, які є перешкодами та сприяють навчанню на роботі з точки зору три групи: вище керівництво, керівництво факультету та практикуючі науковці, і в) можливі практичні рішення для сприяння навчанню на роботі [6, с. 526]. При цьому якісне забезпечення правової освіти в Україні передбачає досягнення кінцевого результату у вигляді належного правового виховання громадян і суспільства, воно в цілому має ґрунтуватися на об'єднанні зусиль усіх учасників освітнього процесу [7, с. 272]. Перешкоджають цьому процесу, на думку М. Білак, основні проблеми, що негативно впливають на якість юридичної освіти, такі як корупція, непропорційно велика кількість юридичних шкіл та застарілі підходи до викладання [8, с. 70]. Крім того, юридична освіта повинна реагувати на виклики часу у разі потреби новими методами та підходами, які дозволять адвокатам, суддям, прокурорам і працівникам правоохоронних органів відповідати вимогам того, що зараз є глобальним ринком, і надалі служити інтересам суспільства [9, с. 158]. Крім того, роздроблене суспільство під тиском глобальних цінностей, що змінюються, також стикається з постійними юридичними проблемами, пов'язаними з питаннями правосуддя та іншими етичними проблемами, з якими можуть зіткнутися підготовлені юристи [10, с. 145].

Мета статті (постановка завдання). Метою проведеного дослідження є вивчення необхідних умов для розробки комплексної моделі загальної правової підготовки студентів юридичного ВНЗ та методичне забезпечення її впровадження у навчальний план як одного з найбільш важливих завдань ефективної та якісної юридичної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих завдань України у процесі інтеграції до європейської спільноти є боротьба з корупцією. Відповідно до зазначеного, антикорупційна освіта є цілеспрямованим процесом навчання та особистісного виховання членів суспільства та держави, заснованим на додаткових загальноосвітніх та професійних

навчальних програмах, створених за національного регіонального комітету державних освітніх стандартів та реалізованих в установах вищої професійної освіти для вирішення завдань формування антикорупційного світогляду, підвищення рівня правосвідомості та правової культури.

У сучасній Україні висувуються суворі вимоги до рівня якості професійної підготовки юристів, оскільки відсутність якості та сумлінності виконання посадових обов'язків неминуче призведе до негативних соціально-економічних наслідків. Якість юридичної освіти є соціальним показником та визначається як відповідність системи юридичної освіти актуальним потребам громадянського суспільства та особи, яка здобуває юридичну освіту.

Ефективність юридичної освіти в інтегральній формі знаходить висвітлення у високих показниках професійної компетентності юриста, тобто, сукупності необхідних знань, умінь та навичок, інтелектуального та морального розвитку, які досягаються випускниками вищої школи відповідно до освітніх цілей. Якість юридичної освіти можна визначати через призму рівня задоволення наповнень і досягнень у ході освітнього процесу соціально-суспільних потреб та потреб особистості, а менеджмент якості освіти слід характеризувати як вид управлінської діяльності з досягнення та підтримки гармонійних показників якості функціонування окремих елементів та всієї системи юридичної освіти загалом.

Необхідно враховувати традиційну духовну та культурологічну місію вищої освіти, яка полягає в існуванні наукових та інтелектуальних складових суспільного розвитку, за допомогою чого здійснюється становлення та розвиток демократичної, професійної та соціально зрілої особистості юриста, спрямованої на викорінення правового нігілізму у суспільстві через утвердження та поширення правової культури. Своєю чергою, система вищої освіти, що існувала довгий час, продукувала в рамках теорії знань, спрямованої на отримання якомога більшої величини інформації про дисципліну, яка навчається. Відповідно до класичної доктрини освіти найголовнішим завданням освіти є літогенез базових навичок, умінь і знань, що дають можливість надалі розпочинати освоєння пропонованих знань наступного ступеня освіти. Проте відомо, що у реаліях сьогодення правові знання швидко втрачають актуальність. Тому виникають проблеми класичної доктрини освіти, саме: освоєння переважно теоретичних знань, а практичні навички грають додаткову роль;

пріоритет способів навчання, орієнтованих на вплив пам'яті, над способами навчання, орієнтованими на прогрес творчого пізнання; спрямованість засобів контролю переважно на оцінку отриманих знань.

Таким чином, формування у студента правової культури є необхідною умовою його особистісного розвитку та компетентності, на рівень якої істотно впливає якість здобутої у ВНЗ правової освіти. У зв'язку з чим на сучасному етапі разом з проблемою підвищення ефективності опановування студентами правовими знаннями та вміннями виникає необхідність постановки та розв'язання проблеми підвищення якості правової освіти майбутніх юристів, що надається їм у юридичному ВНЗ як основним споживачам освітніх послуг. Крім того, важливість та актуальність вивчення даної проблеми обумовлюється цілою низкою причин, виділимо серед них найбільш значущі.

По-перше, поява соціального попиту на професійних спеціалістів з високою якістю професійної та загальної готовності вплинуло і на формування якісно нового змісту правової освіти, що спирається на принципи демократизації, гуманізації та індивідуалізації навчання, його культурної відповідності та аксіологічності, а також на пошук шляхів та засобів модернізації загальної правової підготовки студентів. По-друге, велика кількість випускників загальноосвітніх навчальних закладів до моменту вступу до юридичного ВНЗ отримали не досить ґрунтовну загальну правову підготовку, велика кількість абітурієнтів мають низький і середній рівень володіння правовими дисциплінами, правовою культурою, не прагнуть його підвищувати та не мають бажання вдосконалювати свої правові знання. По-третє, система загальної правової підготовки майбутнього юриста як складова частина системи загальнокультурної підготовки є єдністю правового навчання та правового виховання, що здійснюються головним чином у межах викладання навчальних дисциплін.

На жаль, останнім часом у довоєнний період в Україні спостерігалася стабільна тенденція до спаду обсягу загальної правової підготовки майбутніх спеціалістів. Теоретичний курс зводить цю підготовку до правового інформування студентів, що безпосередньо позначається на якості їх правової освіти та у результаті на рівні правової культури. Вбачається можливим зробити висновок про те, що на сучасному етапі досить розгорнуто висвітлені в основному теми профільної підготовки фахівців, створення умов підвищення

її ефективності в юридичному ВНЗ, тоді як у сучасних умовах з'явилася потреба в теоретичному та методологічному забезпеченні процесу формування загальної, у тому числі й правової культури особистості і педагогів, підвищення якісного рівня їх правової освіти та ефективності загальної правової підготовки студентів, у виявленні психологічних і педагогічних підходів та розробці організаційно-методичних засобів підвищення якості правової освіти майбутніх юристів.

Крім того, підвищення рівня правової освіти майбутніх юристів – це складний процес, який організовується для вдосконалення загальної правової (як частини професійної) підготовки, заснований на розвитку та підвищенні рівня правової свідомості та правової культури особистості студента юридичного ВНЗ, який на завершальному етапі дозволить вирішити низку питань між:

– потребою суспільства в юристах, які здобули правову освіту високої якості, та недостатньою розробленістю теоретично-методологічних підстав процесу її підвищення у студентів ВНЗ;

– інтересами студентів у здобутті якісної правової освіти та нездатністю традиційної системи загальної правової підготовки майбутніх юристів виконати їхні запити.

До найголовніших складових соціально-державної системи завжди належало

освіта, значення якої наголошується у багатьох розвинених країнах. Останніми роками структура освіти у вищій школі, як в Україні, так і у багатьох інших країнах значно змінилася: з'явилося безліч ВНЗ, збільшилося коло запропонованих напрямів навчання, стала соціально значущими завдання вищої освіти. При цьому усвідомлювати, що позиція, закріплена в принципових освітніх документах, у відриві від реальності сама не гарантує успіху, часто піддається спотворенню в ході здійснення на практиці. На сучасному етапі спостерігається зростання критичного інтересу у суспільстві до проблем юридичної професійної освіти, що посилюються, пов'язаних безпосередньо зі значними змінами соціально-економічних умов в Україні та інших країнах.

До факторів, що впливають на актуальні проблеми якості юридичної освіти, своєю чергою, можна віднести такі:

1) значні зміни у соціально-економічному житті та правовій сфері, що вимагають від системи юридичної освіти адекватних перетворень;

2) масове здобуття юридичної освіти, що зменшує якісний рівень професійної освіти юридичних кадрів;

3) слабкий рівень попередньої освіти абітурієнтів, що передбачає значну реструктуризацію наповнення та способів реалізації юридичної освіти у вищій школі;

4) нестача юридичних кадрів, які здатні належним чином здійснювати обов'язки в умовах ринкового господарювання, що інтенсивно змінюються, за надмірної кількості традиційно навчених юристів, масово підготовлених за застарілими «освітніми еталонами»;

5) диверсифікація юридичної освіти (бакалаврат, магістратура, аспірантура, докторантура) і мета, що з'явилася у зв'язку з цим, отримання якісної освіти на всіх рівнях навчання;

6) низький показник педагогіко-професійної кваліфікованості педагогічних кадрів в окремих ВНЗ, які забезпечують юридичну освіту;

7) зміна професійного формулювання здобуття освіти протягом усього життя, у зв'язку з чим необхідно скоригувати зміст, матеріально-технічне забезпечення навчального закладу, що забезпечує вищу юридичну освіту, та масштаби його ефективності в освітньому процесі, у тому числі взаємопов'язані з мовним інтелектом випускника, оскільки він належить до суб'єктів активного спілкування;

8) зміна рівня фінансового забезпечення державних ВНЗ, які здійснюють реалізацію юридичної освіти, що призводить до проблематики їх виживання та залежності від цих фінансових обставин якості навчання.

Висновки. Розробка комплексної моделі загальної правової підготовки студентів юридичного ВНЗ та методичне забезпечення її впровадження у навчальний план дозволять підвищити якість правової освіти майбутніх юристів та ефективність їх загальної правової підготовки.

Для виконання поставленої мети необхідне вирішення наступних основних завдань:

1) розробити та запровадити у навчальний план комплексну модель загальної правової підготовки студентів юридичного ВНЗ, переглянути критерії оцінки якості правової освіти;

2) визначити суттєві особливості змісту педагогічних технологій як основного організаційно-методичного засобу підвищення якості правової освіти;

3) розробити ефективні методи організації навчально-виховного процесу у межах юридичних дисциплін на основі використання особистісно-орієнтованих освітніх технологій, створити та впровадити інноваційне програмно-методичне забезпечення.

Сучасна система підготовки потребує оновлення змісту та підвищення якості освіти з урахуванням вимог часу, а також інноваційних педагогічних та інформаційних технологій. Майбутній юрист повинен мати громадянську зрілість і високу громадську активність, правову та політичну культуру, принциповість і незалежність у забезпеченні прав, свобод і законних інтересів особистості, її охорони та соціального захисту. Для реалізації цих вимог на сучасному етапі на юридичні ВНЗ покладаються певні зобов'язання щодо вдосконалення організаційного та методичного забезпечення процесу загальної правової підготовки студентів, впровадження інноваційних технологій у безперервну правову самоосвіту та розвиток творчого мислення, а саме технології організації науково-дослідної діяльності студентів є найбільш відповідною формою реалізації зазначеної технології, що застосовується у практичній діяльності: конференції, олімпіади, форуми, семінари, практичні заняття, на яких висвітлюються актуальні для студентів соціальні та правові питання.

Своєю чергою, істотне підвищення ефективності процесу загальної правової підготовки студентів юридичного ВНЗ за допомогою впровадження у навчальний процес інноваційних освітніх технологій, спрямованих насамперед на реалізацію ідей особистісно-орієнтованої освіти, призводить в кінцевому підсумку до досягнення поставленої спільної мети – підвищення якості правової освіти майбутніх юристів та формування антикорупційного світогляду.

Література:

1. N. Kostova et al. Higher legal education in Ukraine in the 21st century: current situation and development issues. *Revista amazonia investiga*. 2020. Vol. 9, no. 27. P. 42–51. URL: <https://doi.org/10.34069/ai/2020.27.03.5> (date of access: 14.05.2024).
2. V. Lukianykhin et al. Contemporary challenges for higher education applicants in Ukraine: a philosophical and attitudinal aspect. / *Journal of higher education theory and practice*. 2023. 23, no. 8. URL: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v23i8.6075> (date of access: 14.05.2024).
3. V. K. Antoshkina et al. Problems of legal education development in Ukraine / *International Journal of the Legal Profession*. 2023. P. 1–11. URL: <https://doi.org/10.1080/09695958.2023.2279758> (date of access: 14.05.2024).

4. Долинської М. Проблеми юридичної освіти в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. 2020. <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/29266>
5. Buhaichuk K. L. Actual areas of improvement of regulatory and organizational support for the training of specialists with higher legal education at institutions of higher education of the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. *Bulletin of Kharkov national university of internal affairs*. 2022. Vol. 98, no. 3. P. 89–102. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2022.3.08> (date of access: 14.05.2024).
6. Anohina-Naumeca A., Sitikovs V. Legal and Academic Issues of Higher Education *Institutions in the Context of Work-based Learning: Latvian Case*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2012. Vol. 69. P. 526–534. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.442> (date of access: 14.05.2024).
7. Dreval Y. PROBLEMS OF ESSENCE AND MEANS OF PROVIDING LEGAL EDUCATION OF POPULATION. Actual Problems in the System of Education: General Secondary Education Institution – Pre-University Training – Higher Education Institution, 2023. 1(3), 272–278. <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.17706>
8. Bilak M. Problems of legal education reform in Ukraine. *Studia juridical*. 2020. Vol. 82. P. 70–77. URL: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.9611> (date of access: 14.05.2024).
9. Huong P. T. L., Thuy N. T. Current issues and challenges for legal education in a globalized context: a case study from Hanoi law university, Vietnam. *Asian journal of legal education*. 2021. Vol. 8, no. 2. P. 158–174. URL: <https://doi.org/10.1177/23220058211028432> (date of access: 14.05.2024).
10. Kankindi A., Chimbwanda V. Legal Education and its Contemporary Challenges in Sub-Saharan Africa. *Strathmore Law Journal*. 2021. Vol. 5, no. 1. P. 145–179. URL: <https://doi.org/10.52907/slj.v5i1.143> (date of access: 14.05.2024).